

ПЕРШІ ПРОФЕСІЙНІ СПІЛКИ В ЛУГАНСЬКУ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Розглядається становлення та поширення в Луганську профспілок. Аналізується їхня діяльність, вплив на керуючі органи, реальна допомога пересічним громадянам.

Ключові слова: професійна спілка, революційний рух, профспілкові комісії.

Актуальність теми дослідження пояснюється необхідністю осмислення історичних процесів, що відбувалися на зламі ХІХ–ХХ ст., та дозволяє говорити про глибокі трансформації всіх сторін суспільного життя. Також важлива діяльність професійних спілок, спрямована на захист правових та економічних інтересів громадян. Вдивляючись у сторінки історії ми можемо побачити помилки наших попередників та не повторювати їх у майбутньому. Профспілка – це незалежне об'єднання робітників з метою представлення та захисту їхніх соціальних, трудових та інших прав у взаємозв'язку з працедавцем. Профспілка повинна бути провідником у відносинах між робітником і працедавцем. Починаючи із закону, що дозволяв створення професійних спілок, тобто з 1905 р. створювалися організації робітників. Головними функціями цих організацій були правозахисна та представницька. В умовах важкої праці, багаточасового робочого дня професійні спілки виступали, як правозахисники не тільки індивідуально робітника, а й від імені всього колектива перед керівництвом. Профспілки виконували масу важливих для робітників функцій: вирішення протиріч між робітниками та керівництвом, благоустрій та працевлаштування безробітних, контроль за медичним обслуговуванням. Ці твердження безумовно дають можливість ще раз підкреслити актуальність розглядуваного питання.

За мету цієї розвідки ми ставимо розглянути розвиток у Донбасі профспілок, їхню діяльність, вплив на керуючі органи та реальну допомогу пересічним громадянам.

Проблеми розвитку та становлення професійних спілок Донбасу на початку ХХ ст. ми знаходимо на сторінках праць таких науковців як К.Алтайський, І.Берхін, О.П.Ресент, Рудницький та ін. Вони розповідають про створення перших профспілок, їхню діяльність, якими законами вони регулювались та які питання вирішували.

Створенню профспілок сприяла складна політична ситуація в країні.

Так, революційний рух насамперед охопив робітничий клас, який не влаштовувала ситуація на підприємствах, умови праці, низька заробітна плата. Знаходив повне відображення у революційному русі й Луганськ [2, 44]. Початок революції поклали події 9 січня 1905 у Петербурзі. Цього дня була розстріляна багатотисячна мирна демонстрація робітників, які йшли з петицією до царя, в якій містилося прохання поліпшити умови їхнього життя. Демонстрацію очолював священник Георгій Гапон. У результаті було вбито понад 200 чоловік і кілька сотень поранено. Кривава неділя у столиці викликала хвилю обурення у всій імперії. Країною прокотилась хвиля страйків, які

охопили й українські міста, зокрема Катеринослав, Харків, Київ, Луганськ, Миколаїв, Одесу. Страйкарі висунули не тільки економічні, а й політичні гасла (особливо у першій половині жовтня 1905 р).

Одночасно з робітничими страйками розгортався і селянський рух: селяни палили поміщицькі маєтки, господарські будівлі, забирали худобу, ділили між собою панські й державні землі. Селянські заворушення у 1905 р. охопили більше половини всіх повітів України. Широкого розмаху набув і студентський рух – студенти вимагали автономії університетів, брали участь у робітничих мітингах і демонстраціях. Активізували свою діяльність опозиційні політичні сили – від об'єднань земських діячів до соціал-демократів і соціалістів-революціонерів.

Донецький пролетаріат та його передовий загін – луганські робітники не стояли осторонь від революції. Вони разом з усім російським пролетаріатом билися в перших рядах борців з царизмом.

На початку жовтня по Донбасу прокотилася хвиля страйків. Першого жовтня застрайкувало близько чотирьох тисяч шахтарів Рутченківського, Лідіївського рудників у зв'язку з наміром адміністрації знизити зарплату. Тривав цей страйк п'ять днів і закінчився перемогою робітників. 10-го жовтня застрайкувала вся Катеринська залізниця, 13-го в знак солідарності до страйкарів приєдналися робітники механічного заводу в Дебальцеві [2, 46].

17-го грудня понад чотирьох тисяч робітників-дружинників з усієї Катерининської залізниці в Горлівці вступили у сутички з царськими військами, у ході яких більше трьохсот робітників було вбито.

Ще восени 1905 р. у період підйому політичної та економічної боротьби по всій країні, луганські більшовики розгорнули велику роботу з об'єднання робітників у професійні спілки. Цехові організатори, передові партійці, заздальгідь проінструковані в гуртках, роз'яснювали робітникам мету і завдання профспілки, її значення в захисті економічних і правових інтересів робітників.

Луганські робітники гаряче підтримали ідею створення профспілки, більш 800 чоловік записалося восени 1905 р. в її члени. Однак у зв'язку з поразкою грудневого збройного повстання та оголошення всієї Катеринославської губернії, у тому числі і Луганська, на військовому стані, оформити профспілку не вдалося.

Навесні 1906 р. Депутатські Збори й організація більшовиків створила для робітників заводу Гартмана ощадно-позичкову касу [4, 83]. Матеріальною базою стало 100 тисяч рублів, які загальні збори акціонерів Російського товариства машинобудівних заводів Гартмана добровільно пожертвували на потреби робітників. Ця сума складала основний капітал для видачі зворотних позик, а з відсотків цього капіталу видавалися кошти безповоротно. За статутом членом каси міг бути кожен робітник заводу Гартмана.

Учасник каси вносив щомісячно відрахування в розмірі двох відсотків свого заробітку. У разі залишення заводу він цю суму отримував назад. Член каси мав право на отримання позики в розмірі п'ятидесяти відсотків його місячного заробітку строком до одного року з шести відсотків річних.

28 травня 1906 р. відбулися перші загальні збори членів каси, на яких було обрано правління. У більшості це були члени РСДРП. Каса почала нормально функціонувати з червня 1906 р. Наскільки велика була потреба в касі, можна

судити з того, що за перші 17 днів роботи на отримання позики записалося 1020 чоловік [2, 59-60]. Працівники заводу мали змогу також отримати в кредит хліб та інші продукти [5, 1].

Улітку 1906 р. економічна боротьба робітників з підприємцями загострилася. Заводами Луганська прокотилася нова хвиля страйків. Обстановка вимагала прискорити створення профспілок. Виникнення першої профспілки в Луганську пов'язане з ім'ям Климента Єфремовича Ворошилова [1, 47]. З його ініціативи парторганізація вирішила приступити до створення профспілки в першу чергу на заводі Гартмана. На засіданні міського парткомітету у вересні 1906 р. були висунуті засновники. Наступного дня це питання обговорила Рада Робітничих Депутатів, яка цілком підтримала рішення партійного комітету.

Коли професійна спілка почала свою культурно-просвітницьку роботу, то мала прохання до дирекції заводу, щоб профспілці передали одну будівлю заводських колоній і це прохання задовільнили. Туди була передана заводська бібліотека, та відкриті курси для робітників, де вивчалися як загальноосвітні так і технічні предмети [4, 84].

Не дивлячись на те, що діяльність профспілок тільки починала розвиватися і набирати сил, до цього часу в країні діяв так званий закон про профспілки – «Тимчасові правила про професійні товариства, що засновуються для осіб, зайнятих у торговельних і промислових підприємствах, або для власників цих підприємств [2, 61]. Ці «Правила» були створені царським самодержавством з тим, щоб ввести професійний рух робітників, що розгортався, у законне русло і тим самим витравити з нього революційний дух.

Професійні об'єднання робітників у «Правилах» іменувалися «Профтовариствами», метою яких могло бути тільки «...з'ясування, узгодження економічних інтересів, поліпшення умов праці своїх членів». «Профтовариства» могли створюватися і діяти тільки в межах одного підприємства. З'єднання двох або декількох таких товариств в одне - заборонялося [2, 61].

«Правила» надавали широку можливість урядовим органам у будь-яку хвилину закрити профтовариство. Губернатор або градоначальник могли будь-який акт розцінити, як загрозливий громадській безпеці та спокою, і негайно його закрити. Більше того, влада з цього приводу могла притягнути членів та керівників профтовариства до кримінальної відповідальності й посадити у в'язницю.

Для створення профтовариств був потрібен особливий дозвіл спеціальної губернської присутності. Щоб отримати такий дозвіл, засновники мали через фабричного інспектора подати відповідну заяву губернатору «...з нотаріальним засвідченням законної правоздатності заявників і з доданням завіреного ними статуту товариства у двох примірниках, а також грошей, необхідних для друку оголошення про утворення товариства» [ст. 9 «Правил»]. Затвердження статуту, як правило, затягувалося на 2-3 місяці.

Основна мета створення профспілки на заводі Гартмана була сформульована як захист правових та економічних інтересів своїх членів, сприяння розумовому і професійному їхньому розвитку, матеріальна, юридична та медична допомога своїм членам. Але на практиці не ця діяльність,

незважаючи на всю її важливість, була основною його роботою. Професійний союз робітників заводу Гартмана був, перш за все, бойовим органом об'єднання і згуртування робітників у їхній класовій боротьбі з капіталістами і царським режимом. Профспілка була активним помічником партійного комітету в організації політичного виховання. З цього випливає, що те, для чого дозволила царська влада створення профспілок, тобто витіснити революційний дух з народу, не дало очікуваних результатів.

Губернатор змінив назву «професійний союз» на «професійне товариство». Пункти статуту про страйки і стачечний фонд були викреслені. Після цього статут про створення профспілки на Гартманівському заводі був затверджений. Партійні організації вели широку роз'яснювальну роботу по залученню робітників до профспілок. Протягом вересня 1906 р. у члени спілки записалося більше 800 чоловік. Коли з Катеринослава був отриманий затверджений статут про професійну спілку робітників заводу Російського товариства машинобудівних заводів Гартмана, засновники скликали перші загальні збори, які відбулися 1 жовтня 1906 р. у Народній аудиторії.

На зборах було обговорено й статут. Потім збори провели вибори в управління на ревізійну комісію. У число членів правління було обрано К.Є.Ворошилова (голова правління), М.Фрідкін (секретар правління), П.Пузанов (призначений скарбником), тощо [2, 68; 1, 47].

У новоствореного товариства спочатку постало завдання придбати собі приміщення. З великим трудом дирекція погодилася передати спілці будинок, що належав заводу. Тут і влаштувалася профспілка, а заодно з нею і партійна організація.

При правлінні профспілки було організовано кілька комісій:

Слідча: в її функції входило розслідування конфліктів, що виникали між робітниками й адміністрацією, обстеження майнового стану членів спілки, які звертаються по допомогу.

Камера для примірення: це свого роду студентська організація, яка виносила остаточний висновок і рішення по конфліктам між членами спілки і адміністрацією. Матеріал для винесення свого рішення отримувала від слідчої комісії.

Розцінкова комісія: мала розбирати всі непорозуміння, що виникали на ґрунті розцінок, і захищати перед адміністрацією робітників.

Піклування лікарні: повинно було спостерігати за станом лікарні, за нормальним ставленням медперсоналу лікарні до хворих, за якістю їхнього харчування хворих.

Довідкове бюро: створено для пошуку роботи безробітним членам спілки. Вело листування і встановлювало зв'язки з іншими спілками і заводами, з'ясовуючи потребу в робітничій силі й направляло безробітних членів спілки [2, 70].

Таким чином, вплив профспілок на внутрішньозаводські справи був величезний, адміністрація заводів побоювалася щось робити без відома і згоди профспілок. Їхнє становище та подальша діяльність відіграли важливу роль у розвитку робітничого руху, захисту прав і свобод робітників. Організація

професійних спілок була справою новою і складною, але пасивність, страх перед можливим звільненням, безробіттям та репресіями сповільнювали процес формування об'єднань і зростання кількості їхніх членів, що негативно впливало на більш активне поширення по країні професійних спілок, однак саме їхнє створення дало змогу пересічним громадянам висловлювати свою думку щодо поліпшення праці та стану життя.

Література

1. Алтайський К. Донбасс о Ворошилове. – М.: Огонек 1931. – С.47-49.
2. Берхин И. Луганский профсоюз металлистов. – М.: Профиздат 1947. – 123 с.
3. Реєнт О. П. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.) / Інститут історії України НАН України. – К., 2003. – 340 с.
4. Рудницький В. К истории проф. общества при заводе Гартмана (по матеріалам Луганского Окрархива) // Праці Наукового Товариства на Донеччині в м. Луганськ. – 1928. – С.81-86.
5. Державний архів Луганської області (далі - ДАЛО). – Ф.3. – Оп.1. – Спр.373.
6. Там само. – Спр.376.
7. Там само. – Спр.112.

Харитоновна Т.А. Первые профессиональные союзы в Луганске в начале XX ст.

Рассматривается становление и распространение в Луганске профсоюзов. Анализируется их деятельность, влияние на руководящие органы, реальная помощь гражданам.

Ключевые слова: профессиональный союз, профсоюзные комиссии, революционное движение.

Kharitonova T.A. The first trade unions in Lugansk in the beginning of XX century.

The article discusses the emergence and spreading of the Lugansk trade unions. It analyzes their activities, the impact on the governing bodies, the real help to the citizens.

Key words: professional Union, профсоюзные of the Commission, the revolutionary movement.

Харитоновна Тетяна Олександрівна – магістрант кафедри архівознавства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Рецензент: **Довжук І.В.**, док. істор. наук, професор.

Стаття подана
02.02.2012